

ΕΚΠΑΪΔΕΥΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ / ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Ελισάβετ Λαζαράκου, Επίκουρη Καθηγήτρια Ε.Κ.Π.Α.

Η διεθνής μετανάστευση

Συνέβαλλε στη
διαμόρφωση των
δημογραφικών
αλλαγών της
Ελλάδας

Η Ελλάδα από χώρα
αποστολής έγινε
χώρα εισροής
μεταναστών

Επιλογή των
μεταναστών λόγω
καλών συνθηκών
διαβίωσης και
σταθερού πολιτικού
κλίματος

1991-2001: περίοδος
κύριων μεταβολών
πληθυσμού λόγω
διεθνούς
μετανάστευσης

Επιλογή μεταναστών
λόγω καλής
γεωγραφικής θέσης

Τα άτομα που ανήκουν
θεωρητικά στην ίδια
πληθυσμιακή ομάδα
διαφέρουν σημαντικά
τουλάχιστον όσον αφορά
στο μορφωτικό τους
επίπεδο

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των μεταναστών/προσφύγων εκπαιδευομένων;

Άγνοια της γλώσσας και δυσκολίες στην επικοινωνία, αδυναμία κατανόησης του «άλλου» πολιτισμού, διαφοροποίηση συστήματος αξιών

Προβλήματα της καθημερινής ζωής (κατοικία, υγειονομική περίθαλψη, αδυναμία αναγνώρισης πτυχίων, εις βάρος τους προκατάληψη, αρνητικές συμπεριφορές)

Ανεργία, υποαπασχόληση, οικονομικά προβλήματα, καταπάτηση εργασιακών δικαιωμάτων, άνιση αμοιβή και μεταχείριση στην εργασία

Επιβαρυμένη κοινωνικοσυναισθηματική κατάσταση, ανασφάλεια, δυσκολία απόκτησης ταυτότητας, αποκλεισμός από πολιτικά δικαιώματα, φόβος, αίσθημα ντροπής

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των μεταναστών εκπαιδευμένων;

- ηλικία 7-45 ετών
- πλήθος ατόμων παιδικής και εφηβικής ηλικίας
- επιβαρυνμένη κοινωνικοσυναισθηματική κατάσταση
- πολλές εκπαιδευτικές ανάγκες
- χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης
- άνδρες τεχνίτες ή έμποροι
- γυναίκες χωρίς εργασιακή εμπειρία
- δυσκολίες στη γλώσσα
- ιδεολογική, θρησκευτική και πολιτισμική διαφορετικότητα από την χώρα υποδοχής

Ποια είναι τα κίνητρα
των μεταναστών να
συμμετάσχουν σε
προγράμματα
εκπαίδευσης;

- κατάρτιση με σκοπό την εύρεση εργασίας
- κατάρτιση για τη βελτίωση των 6 επαγγελματικών προσόντων
- κοινωνική ένταξη
- κάλυψη συναισθηματικών αναγκών
- ανάγκη για κοινωνικοποίηση
- ενίσχυση της αυτοεικόνας
- αγάπη για τη μάθηση

Εμπόδια συμμετοχής μεταναστών/προσφύγων για τη συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία

έλλειψη χρόνου λόγω οικογενειακών και επαγγελματικών υποχρεώσεων

δυσκολίες με τον κρατικό μηχανισμό και τις άδειες παραμονής στη χώρα

τα προγράμματα δεν ανταποκρίνονται στην κουλτούρα τους

έλλειψη ενημέρωσης για προγράμματα που υλοποιούνται

αίσθημα αποτυχίας και απογοήτευσης

έλλειψη του αισθήματος μονιμότητας στη χώρα

Η ομάδα μπορεί να γίνεται το πεδίο σύγκρουσης με την εξουσία είτε αυτή εκπροσωπείται από τον εκπαιδευτή είτε από τη διαφορετική γλώσσα και κουλτούρα.

σύγκρουση στο επίπεδο των
στόχων

ορατή ομάδα
(το επιτελούμενο έργο και οι στόχοι
του)

σύγκρουση σε ένα βαθύτερο
επίπεδο

κοινωνικο-συναισθηματική ομάδα
(φόβοι, άγχη, προσδοκίες,
συναισθήματα)

«Μια εκπαιδευτική ανάγκη είναι αυτό που ένας άνθρωπος πρέπει να μάθει προς όφελος δικό του, ενός οργανισμού ή της κοινωνίας. Είναι το **χάσμα** μεταξύ του υφισταμένου επιπέδου προσόντων και ενός ανωτέρου επιπέδου προσόντων, που απαιτούνται για την αποτελεσματική του απόδοση, όπως αυτή ορίζεται από τον ίδιο ή στο πλαίσιο του οργανισμού ή της κοινωνίας που ανήκει».

(Malcolm Knowles, 1970, 85)

**συνειδητές και ρητές
συνειδητές και μη ρητές
λανθάνουσες**

**Τι είναι
εκπαιδευτική
ανάγκη;**

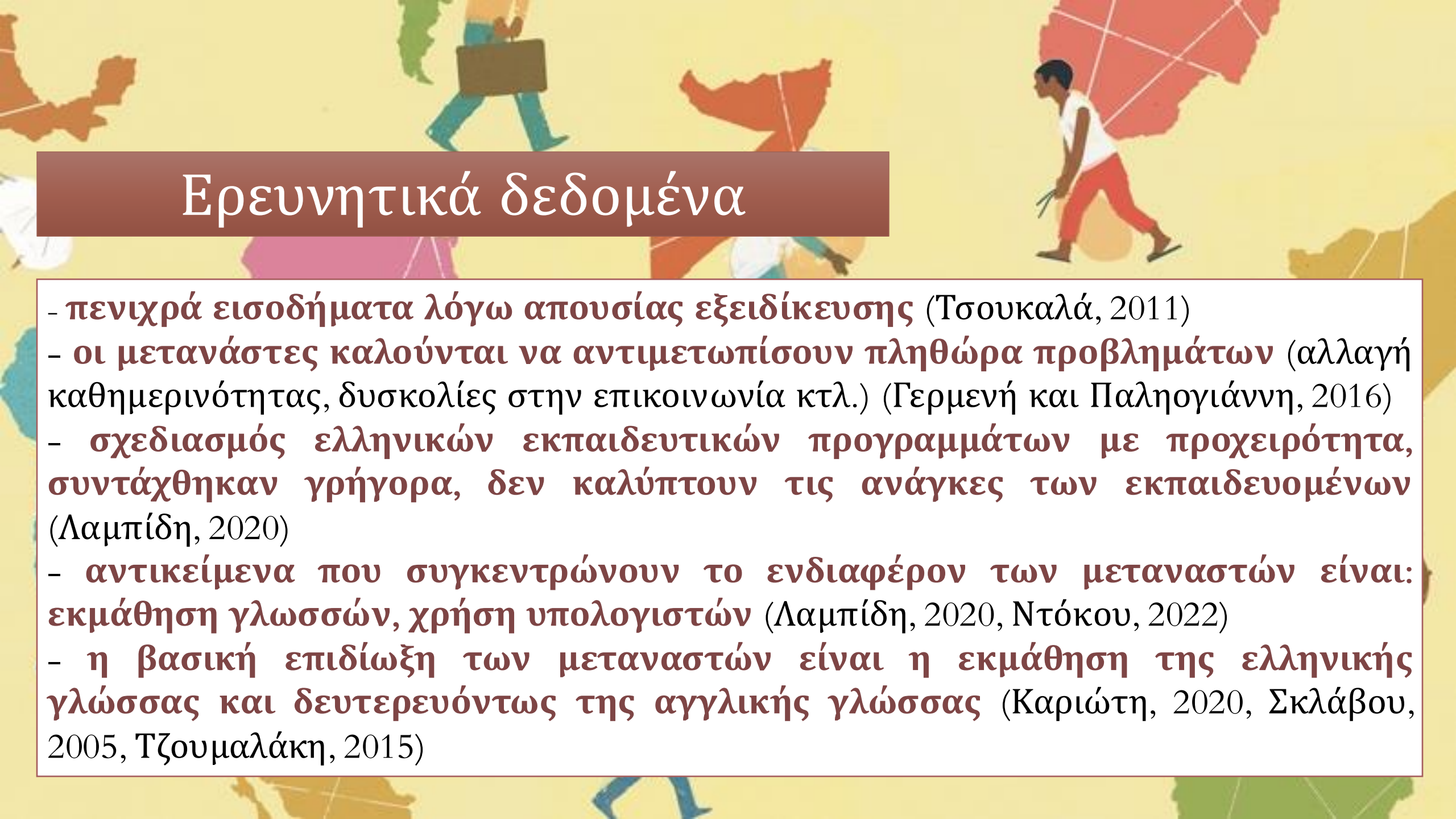
**αντικειμενική εκτίμηση: έλλειμα ή
χάσμα του εκπαιδευομένου σε σχέση με
την αγορά εργασίας και τα μορφωτικά
πρότυπα**

**υποκειμενική εκτίμηση: ενδιαφέροντα,
κίνητρα, επιθυμίες του
εκπαιδευομένου, προσωπική αλλαγή**

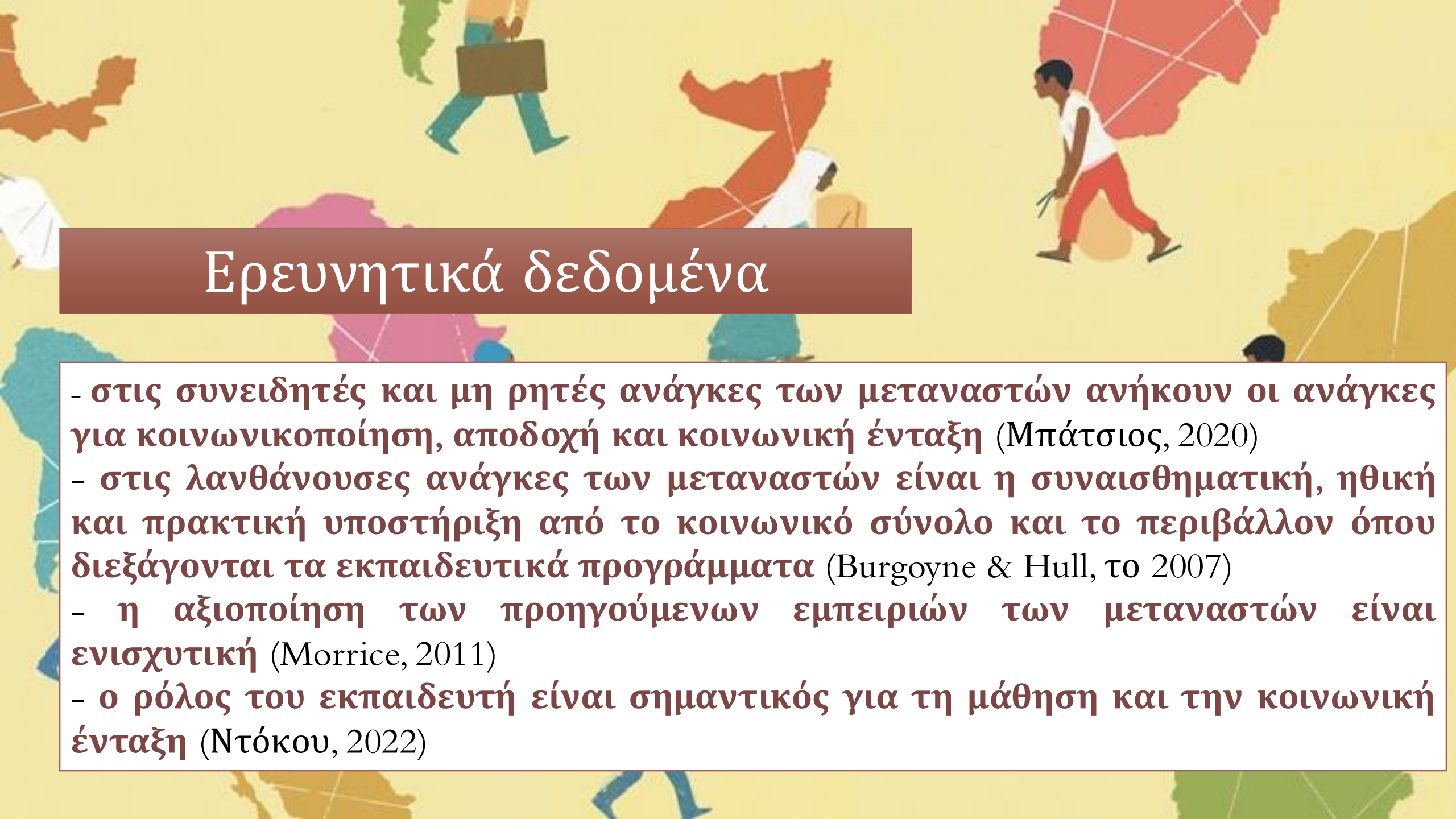
Ποιες είναι οι
εκπαιδευτικές ανάγκες
των μεταναστών ώστε να
συμμετάσχουν σε
προγράμματα
εκπαίδευσης;

- εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής **(συνειδητή/ρητή)**
- εκμάθηση χρήσης υπολογιστών **(συνειδητή/ρητή)**
- κοινωνικοποίηση μέσω του προγράμματος **(συνειδητή/μη ρητή)**
- αποδοχή και σεβασμός στην πολιτισμική τους ταυτότητα **(συνειδητή/μη ρητή)**
- ηθική υποστήριξη από τον εκπαιδευτή και τους συνεκπαιδευομένους **(λανθάνουσα)**
- ανάγκη για ευέλικτο ωράριο **(συνειδητή/ρητή)**

Ερευνητικά δεδομένα

- πενιχρά εισοδήματα λόγω απουσίας εξειδίκευσης (Τσουκαλά, 2011)
- οι μετανάστες καλούνται να αντιμετωπίσουν πληθώρα προβλημάτων (αλλαγή καθημερινότητας, δυσκολίες στην επικοινωνία κτλ.) (Γερμενή και Παληογιάννη, 2016)
- σχεδιασμός ελληνικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων με προχειρότητα, συντάχθηκαν γρήγορα, δεν καλύπτουν τις ανάγκες των εκπαιδευομένων (Λαμπίδη, 2020)
- αντικείμενα που συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον των μεταναστών είναι: εκμάθηση γλωσσών, χρήση υπολογιστών (Λαμπίδη, 2020, Ντόκου, 2022)
- η βασική επιδίωξη των μεταναστών είναι η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και δευτερευόντως της αγγλικής γλώσσας (Καριώτη, 2020, Σκλάβου, 2005, Τζουμαλάκη, 2015)

Ερευνητικά δεδομένα

- στις συνειδητές και μη ρητές ανάγκες των μεταναστών ανήκουν οι ανάγκες για κοινωνικοποίηση, αποδοχή και κοινωνική ένταξη (Μπάτσιος, 2020)
- στις λανθάνουσες ανάγκες των μεταναστών είναι η συναισθηματική, ηθική και πρακτική υποστήριξη από το κοινωνικό σύνολο και το περιβάλλον όπου διεξάγονται τα εκπαιδευτικά προγράμματα (Burgoyne & Hull, το 2007)
- η αξιοποίηση των προηγούμενων εμπειριών των μεταναστών είναι ενισχυτική (Morrice, 2011)
- ο ρόλος του εκπαιδευτή είναι σημαντικός για τη μάθηση και την κοινωνική ένταξη (Ντόκου, 2022)

Ποιο σκοπό έχει μία κατάλληλη διαπολιτισμική εκπαίδευση ενηλίκων;

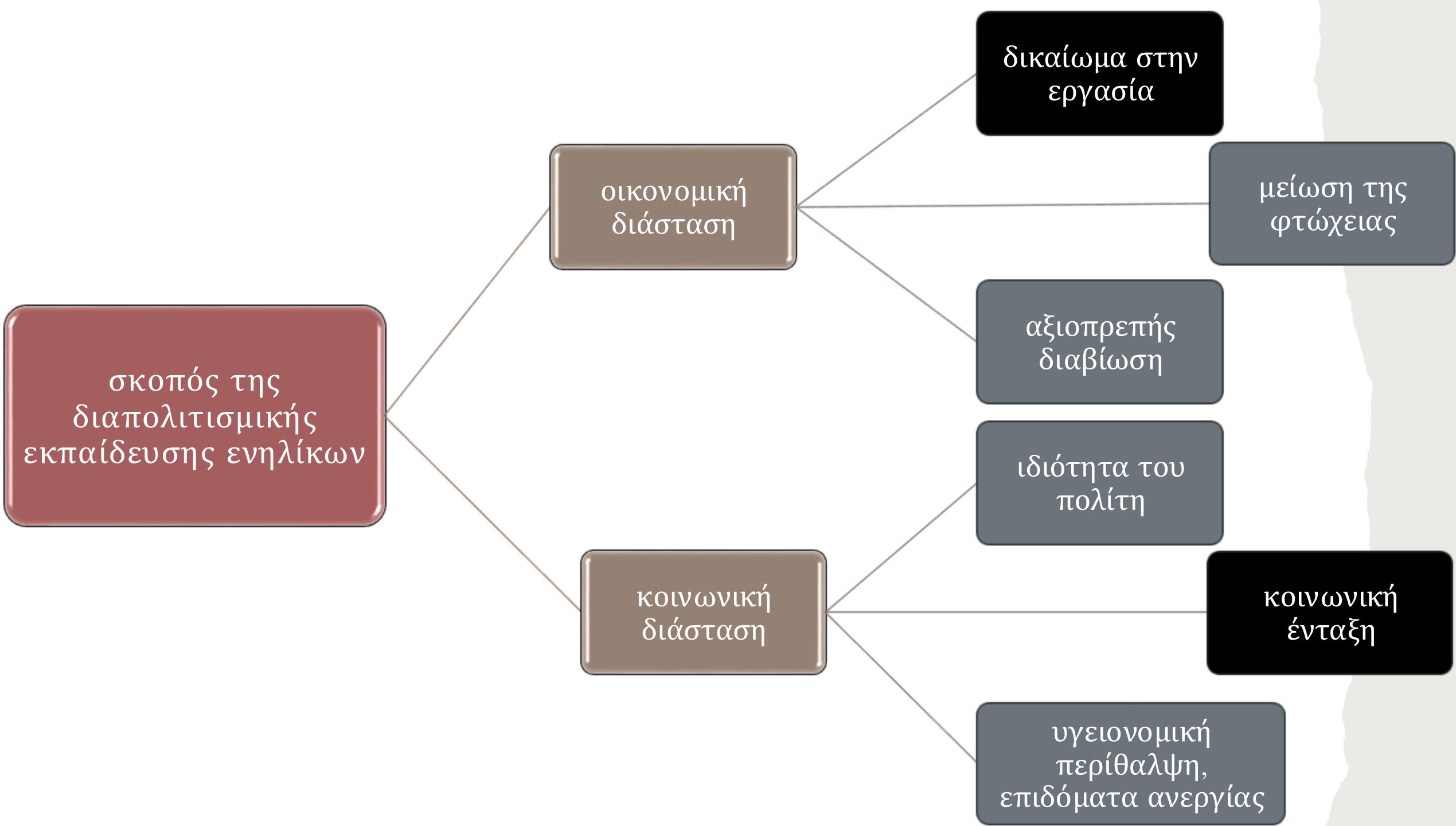

Να βοηθάει τα άτομα να κατευθύνουν και να βελτιώνουν τη ζωή τους.

Να περιορίζει τα στερεότυπα και τον ρατσισμό.

Να βοηθάει τους μετανάστες να προσαρμοστούν καλύτερα στο εργασιακό περιβάλλον.

Να βοηθάει τους μετανάστες να κοινωνικοποιηθούν και να ενσωματωθούν ευκολότερα στη χώρα υποδοχής.

Γνωρίζετε ότι στην ομάδα με την οποία συνεργάζεστε ως εκπαιδευτής συμπεριλαμβάνονται άτομα διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης.

Τι σκέφτεστε να κάνετε για να διαχειριστείτε την ετερότητα και να αποφύγετε την εκδήλωση φυλετικών διακρίσεων στην ομάδα;

Τι πρέπει να κάνουν οι διαπολιτισμικά ευαίσθητοι εκπαιδευτές ενήλικων μεταναστών;

- Γνωρίζουν τις πολιτισμικές αξίες των ενηλίκων εκπαιδευομένων τους ώστε να κατανοούν τις συμπεριφορές τους.
- Καλλιεργούν στην εκπαιδευτική ομάδα τον σεβασμό στη διαφορετικότητα των εκπαιδευομένων.
- Εντάσσουν στη διδασκαλία τους στοιχεία της κουλτούρας των εκπαιδευομένων τους π.χ. ήρωες, γιορτές, διατροφή, τέχνες κτλ.
- Συνδέουν την εκπαιδευτική διαδικασία με τα βιώματα των εκπαιδευομένων τους.
- Δημιουργούν ομάδες από εκπαιδευομένους διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης.
- Δημιουργούν συνθήκες συνεκπαίδευσης σε ασφαλές μαθησιακό περιβάλλον.
- Σέβονται την πολιτισμική ταυτότητα των εκπαιδευομένων που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, αποφεύγοντας να τους εντάξουν σε δραστηριότητες που αντιβαίνουν στις αξίες τους.

Τι κάνουν οι διαπολιτισμικά ευαίσθητοι εκπαιδευτές ενήλικων μεταναστών;

- Έχουν υψηλές αλλά ρεαλιστικές προσδοκίες από όλους τους εκπαιδευομένους και τους αμείβουν για τις επιτεύξεις τους.
- Ενθαρρύνουν και επιδιώκουν τον κριτικό στοχασμό και την κριτική συνειδητοποίηση, αμφισβητούν προγενέστερες δυσλειτουργικές τους αντιλήψεις και πρακτικές.
- Αποκτούν επίγνωση των δικών τους προκαταλήψεων και στερεοτύπων και προσπαθούν να τις μετασχηματίσουν.
- Χρησιμοποιούν ενεργητικές διδακτικές μεθόδους για να οικοδομούν τη γνώση.
- Λειτουργούν ως εμπυχωτές, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κάθε εκπαιδευόμενο, τα προβλήματά του και τις ανάγκες του.
- Φροντίζουν για την ψυχοκοινωνική υποστήριξη των εκπαιδευομένων τους.

Εμφυχωτής
Σύμβουλος
Διευκολυντής
Καθοδηγητής

Χαρακτηριστικά εκπαιδευτών ενήλικων μεταναστών

- συνειδητοποίηση στερεοτύπων ρατσισμού και σεξισμού
- έλεγχος προσωπικών προκαταλήψεων
- διάθεση συνεργασίας
- ομαδικό πνεύμα
- δέσμευση για αλλαγή
- κατανόηση και εκτίμηση του διαφορετικού
- αυτογνωσία και κριτικός στοχασμός
- ικανότητα ενσυναίσθησης
- ανάπτυξη και αξιολόγηση νέων μορφών συμπεριφοράς

Ποιες είναι οι κατάλληλες διδακτικές στρατηγικές για την εκπαίδευση ενηλίκων μεταναστών;

- **ομαδική διδασκαλία**
- **βιωματική εκπαίδευση**
- **μέθοδος project**

Οι εκπαιδευτές ενηλίκων θα πρέπει να μοιράζονται την εξουσία και τις αρμοδιότητες με τους εκπαιδευομένους τους.

Δομές εκπαίδευσης μεταναστών στην Ελλάδα

1. Κέντρα Ένταξης Μεταναστών (Κ.Ε.Μ)
2. Εκπαιδευτικά Κέντρα Ένταξης του Προγράμματος HELIOS
3. Τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης (ΚΔΒΜ)
4. Το Διδασκαλείο της Νέας Ελληνικής Γλώσσας
5. Κυριακάτικο σχολείο μεταναστών
6. ΜΚΟ

Σε μία ομαδική συνέντευξη, η οποία πραγματοποιήθηκε με εκπαιδευτές ενηλίκων, μία εκπαιδεύτρια που δίδασκε ελληνικά ως ξένη γλώσσα σε μετανάστες, ανέφερε τα εξής: «...κάθε φορά που έμπαινα στην τάξη όλη η ομάδα σηκωνόταν όρθια να με υποδεχθεί... όταν τους ζητούσα να χωριστούν σε ομάδες στην αρχή δυσκολεύονταν πολύ... οι άντρες δεν ήθελαν να κάνουν ομάδα με τις γυναίκες...»

Ποια εμπόδια αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι με μεταναστευτικό υπόβαθρο;

- απόκλιση της αυτο-εικόνας από το εκπαιδευτικό πλαίσιο
- δυσκολία ταύτισης με τον εκπαιδευτή
- άγχος, ανασφάλεια, απομόνωση

Πώς χειρίζεται ο εκπαιδευτής τα ζητήματα αυτά;

1. Αποδοχή και σεβασμός των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων

Δεν απορρίπτει αμέσως συμπεριφορές που βασίζονται σε πολιτισμικά πρότυπα (π.χ. η ένδειξη σεβασμού με το να σηκώνονται όρθιοι), αλλά μπορεί να τις αναγνωρίσει θετικά ("εκτιμώ πολύ τον σεβασμό σας") και σταδιακά να καθιερώσει ένα πιο συμμετοχικό και οριζόντιο κλίμα, εξηγώντας τις πολιτισμικές διαφορές στη σχέση διδάσκοντα-διδασκομένων στην ελληνική εκπαιδευτική κουλτούρα.

2. Δημιουργία ασφαλούς και συμπεριληπτικού μαθησιακού περιβάλλοντος

Ο εκπαιδευτής εξηγεί γιατί οι μικτές ομάδες προάγουν τη μάθηση και την επικοινωνία, δεν επιβάλλει απότομα πρακτικές που μπορεί να θεωρηθούν προσβλητικές ή ακατάλληλες από κάποιες πολιτισμικές ομάδες, ενσωματώνει σταδιακή προσέγγιση: ξεκινά με ομοιογενείς ομάδες και προχωρά σε μικτές, όταν χτιστεί εμπιστοσύνη.

3. Ανάπτυξη ενσυναίσθησης και διαλόγου

Ο εκπαιδευτής ενθαρρύνει την έκφραση απόψεων για το πώς νιώθουν οι εκπαιδευόμενοι, συζητήσεις για τις πολιτισμικές διαφορές, ώστε να κατανοούν οι ίδιοι οι μαθητές τα κοινά και τις διαφορές τους.

4. Καλλιέργεια δεξιοτήτων διαπολιτισμικής επικοινωνίας

Με δραστηριότητες όπως παιχνίδια ρόλων, συζητήσεις για έθιμα, ρόλους φύλων, εκφράσεις σεβασμού, χρήση υλικού από διαφορετικούς πολιτισμούς, ο εκπαιδευτής βοηθά τους εκπαιδευόμενους να «αποκωδικοποιήσουν» τη νέα πολιτισμική πραγματικότητα χωρίς να νιώσουν ότι απειλείται η ταυτότητά τους.

Γνωρίζετε ότι στην ομάδα με την οποία συνεργάζεστε ως εκπαιδευτής συμπεριλαμβάνονται άτομα διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης. Τι σκέφτεστε να κάνετε για να διαχειριστείτε την ετερότητα και να αποφύγετε την εκδήλωση φυλετικών διακρίσεων στην ομάδα;

**5 στάδια
αντιμετώπισης
διακρίσεων
κατά Hiemstra
(1991)**

1. αναγνώριση της ύπαρξης διακρίσεων στο μαθησιακό περιβάλλον
2. δέσμευση για την αντιμετώπιση των διακρίσεων
3. διερεύνηση του είδους και της μορφής των διακρίσεων που υπάρχουν στην ομάδα
4. εφαρμογή δραστηριοτήτων ενισχυμένης αλληλεπίδρασης και ανταλλαγής απόψεων ανάμεσα στα μέλη της ομάδας
5. ενεργοποίηση της ενσυναίσθησης και του κριτικού στοχασμού και αναστοχασμού
6. αξιολόγηση της μαθησιακής εμπειρίας από τον εκπαιδευτή και τους εκπαιδευομένους

(Hiemstra, 1991)

Είναι χρήσιμο οι εκπαιδευτές να έχουν εμπειρία διδασκαλίας ευπαθών ομάδων ή να γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες της ομάδας που καλούνται να εκπαιδεύσουν.

Αρκετές φορές οι εκπαιδευτές, στην προσπάθειά τους να προσεγγίσουν μία ομάδα τείνουν ασυνείδητα να «υιοθετούν» τη συμπεριφορά των μελών της, με αποτέλεσμα να χάνουν τον έλεγχο της.

- Μέλη ευπαθών ομάδων προσπαθούν να εγκαταστήσουν και να καθιερώσουν την «κουλτούρα» τους ως κουλτούρα της τάξης.
- Εκπαιδευτές δανείζονται εκφράσεις που χρησιμοποιεί η ομάδα για να δημιουργήσουν κλίμα εμπιστοσύνης στην τάξη.
- Εκπαιδευτές γίνονται πολύ αυστηροί στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν τον έλεγχο της τάξης και να οριοθετήσουν τη συμπεριφορά των εκπαιδευομένων.

Ερευνητικά δεδομένα σε ομάδα τσιγγανοπαίδων έδειξαν ότι ο εκπαιδευτής είναι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες για την παραμονή των εκπαιδευομένων στο πρόγραμμα.

(Βεργίδης, 1994)

Ας πάρουμε για παράδειγμα μία ομάδα εκπαιδευομένων, των οποίων η κουλτούρα διαφέρει σημαντικά από την κουλτούρα των εκπαιδευτών τους (τσιγγανόπαιδες, μετανάστες, πρόσφυγες, χρήστες ουσιών).

Ως εκπαιδευτές της ομάδας αυτής τι θα εφαρμόζατε;

Δημιουργία εκπαιδευτικού συμβολαίου με τα μέλη της ομάδας.

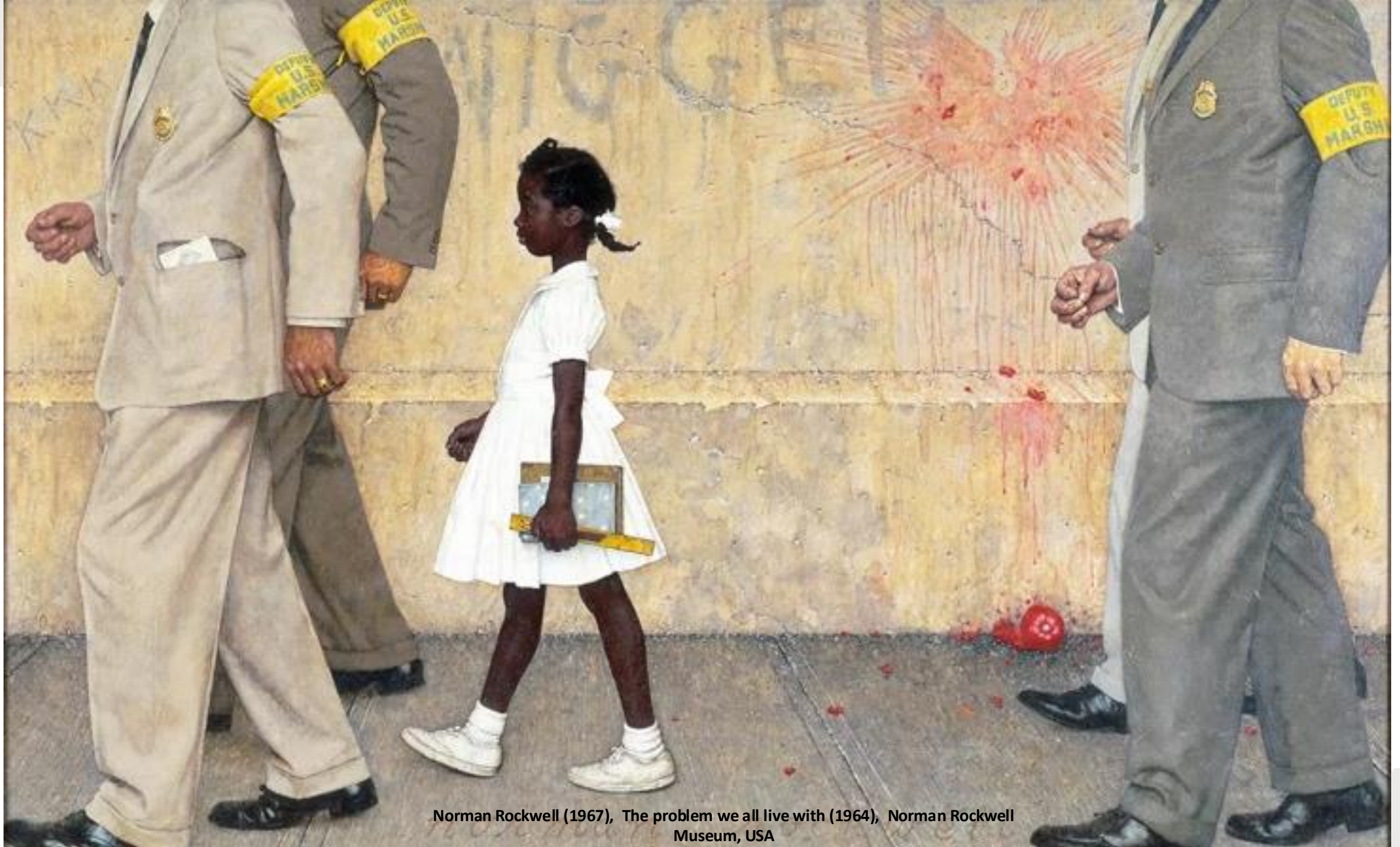
Τα μέλη της ομάδας αναλαμβάνουν την τήρηση του εκπαιδευτικού συμβολαίου.

Διαχείριση των αντιστάσεων με συνεχή παρέμβαση του εκπαιδευτή.

Horace Pippin, *The Park Bench* (1946),
Philadelphia Museum of Art, USA

Norman Rockwell (1967), The problem we all live with (1964), Norman Rockwell Museum, USA

Vincent Van Gogh, 'Ιριδες' (1889), J.
Paul Getty Museum, LA, USA